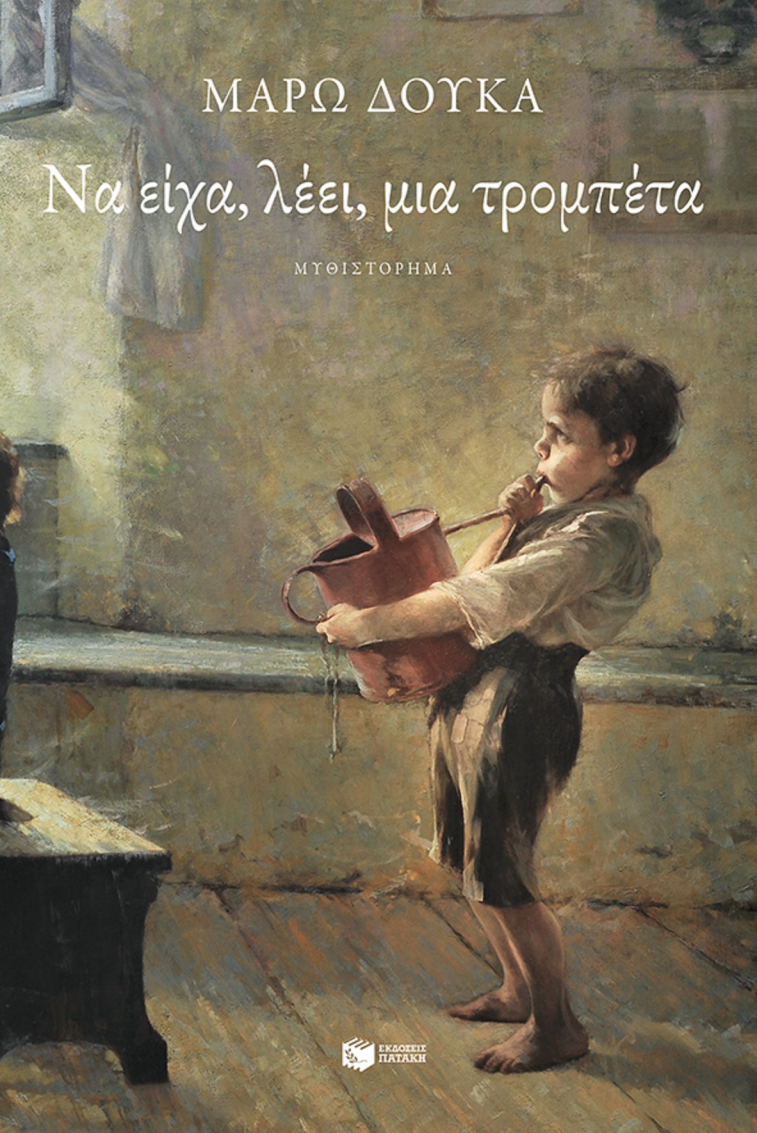

ΜΑΡΩ ΔΟΥΚΑ

Να είχα, λέει, μια τρομπέτα

ΜΥΘΙΣΤΟΡΗΜΑ

ΜΑΡΩ ΔΟΥΚΑ

Να είχα, λέει, μια τρομπέτα

ΜΥΘΙΣΤΟΡΗΜΑ

Θέση υπογραφής δικαιούχου δικαιωμάτων πνευματικής ιδιοκτησίας,
εφόσον αυτή προβλέπεται από τη σύμβαση.

Το παρόν έργο πνευματικής ιδιοκτησίας προστατεύεται κατά τις διατάξεις της ελληνικής νομοθεσίας (Ν. 2121/1993 όπως έχει τροποποιηθεί και ισχύει σήμερα) και τις διεθνείς συμβάσεις περί πνευματικής ιδιοκτησίας. Απαγορεύεται απολύτως άνευ γραπτής άδειας του εκδότη η κατά οποιονδήποτε τρόπο ή μέσο (ηλεκτρονικό, μηχανικό ή άλλο) αντιγραφή, φωτοανατύπωση και εν γένει αναπαραγωγή, εκμίσθωση ή δανεισμός, μετάφραση, διασκευή, αναμετάδοση στο κοινό σε οποιαδήποτε μορφή και η εν γένει εκμετάλλευση του συνόλου ή μέρους του έργου.

Εκδόσεις Πατάκη – Σύγχρονη ελληνική λογοτεχνία
Πεζογραφία – 526

Μάρω Δούκα, *Να είχα, λέει, μια τρομπέτα*

Υπεύθυνη έκδοσης: Ελένη Κεχαγιόγλου

Διορθώσεις: Νάντια Κουτσοουρούμπα

Εικαστικό εξωφύλλου: Γεώργιος Ιακωβίδης,

Παιδική συναυλία (λεπτομέρεια), 1900,

Εθνική Πινακοθήκη – Μουσείο Αλεξάνδρου Σούτζου

Φωτογράφιση έργου: Σταύρος Ψηρούκης

Σελιδοποίηση: Σπυριδούλα Βονίτση

Copyright© Σ. Πατάκης ΑΕΕΔΕ (Εκδόσεις Πατάκη)

και Μάρω Δούκα, Αθήνα, 2022

Πρώτη έκδοση από τις Εκδόσεις Πατάκη, Αθήνα, Μάιος 2022

KET E265 ΚΕΠ 285/22

ISBN 978-618-07-0050-3

ΠΑΝΑΓΗ ΤΣΑΛΔΑΡΗ (ΠΡΩΗΝ ΠΕΙΡΑΙΩΣ) 38, 104 37 ΑΘΗΝΑ.

ΤΗΛ.: 210.36.50.000, 801.100.2665, 210.52.05.600, ΦΑΞ: 210.36.50.069

ΚΕΝΤΡΙΚΗ ΔΙΑΘΕΣΗ: ΕΜΜ. ΜΠΕΝΑΚΗ 16, 106 78 ΑΘΗΝΑ, ΤΗΛ.: 210.38.31.078

ΥΠΟΚ/ΜΑ: ΚΟΡΥΤΣΑΣ (ΤΕΡΜΑ ΠΟΝΤΟΥ – ΠΕΡΙΟΧΗ Β' ΚΤΕΟ), 57009 ΚΑΛΟΧΩΡΙ ΘΕΣΣΑΛΟΝΙΚΗΣ, Τ.Θ. 1213,

ΤΗΛ.: 2310.70.63.54, 2310.70.67.15, 2310.75.51.75, ΦΑΞ: 2310.70.63.55

Web site: <http://www.patakis.gr> • e-mail: info@patakis.gr, sales@patakis.gr

Στην Αντιγόνη, που με οδήγησε στα πίσω χρόνια

1

Αν και γραμμένη Αικατερίνη στα επίσημα χαρτιά, θα τη φωνάζανε Κατίνα-Κατερίνα-Κατινάκι τις καθημερινές, Κάτια-Κατιούλα τις Κυριακές, Κατίγκω στη ροή του ποταμού που με τα χρόνια ήταν στο γραμμένο του να γίνει χειμάρρος θολός με μουχλιασμένα, γλιτσεράνερά τον χειμώνα, ξεροπόταμος με σκουπίδια απ' αυτά τα πλαστικά και τις κονσέρβες το καλοκαίρι. Αλλά αυτή με τη δική της και μόνο θέληση, μ' ένα παγκάκι ορμητήριο που θα το υπεράσπιζε όσο και όπως μπορούσε μέχρι τέλους, θα γινόταν η αμετανόητη Κάκια, κι ας είχαν όλοι αντιδράσει, εφόσον το βαφτιστικό που της δώσανε ήταν προς τιμήν της μητέρας του νονού της, είχε βουρκώσει, της έλεγαν χρόνια πολλά αργότερα, η γιαγιά απ' τη μεριά της μάνας της, γιατί η πρώτη εγγόνα της, χωρίς καθόλου να το έχει προσπαθήσει ή απαιτήσει η οικογένεια, βαφτίστηκε στο όνομα της αδικοχαμένης Κατίγκως, της δεκαπεντάχρονης, πεντάμορφης κεντήστρας. Πέρα απ' τη θέληση όμως, τις διαθήκες, τις τροχοπέδες, τις παρακαταθήκες και τις μάταιες επιθυμίες των μεγάλων, τις αξίες και τα φαινό-

μενα, η Κάκια (της έδειχνε από τότε ότι είχε κάτι το ανάποδο στον χαρακτήρα, κάτι το αγύριστο, το τσουχτερό, το επίμονο, το υστερικό) παρέμεινε ανυποχώρητη, αδύνατον να τη φωνάζουν με το όνομα της νεκρής, Κατίγκω, κι αν επιμένουν να τη φωνάζουν, αυτή δεν θα τους ακούει, θα απουσιάζει, θα κλείνει με βουλοκέρι τ' αυτιά της. Θα την τιμάει την αδικοχαμένη θεία της, θα αφήνει λουλουδάκια στο μνήμα της, αλλά το όνομά της δεν το θέλει, ούτε τη μοίρα της. Ούτε και τα άλλα υποχωριστικά ή επίσημα θέλει. Ο λόγος όμως τώρα για τη γιαγιά της, απ' τη μεριά της μάνας της. Το πιο σωστό, το πιο στρωτό, το υπολογισμένο με αλάνθαστη ακρίβεια σκαρί, το μετρημένο μπόι, λυγερή, καστανή, καστανά μελιά ματάκια, καστανά σγουρά και τα μαλλιά της, με ωραίες, μπουκαλάτες γάμπες, ολόγλυκο χαμόγελο με λακκάκια στο πιγούνι και στα μάγουλα. Η πιο γλυκιά ομορφιά, η εκ μητρός γιαγιά της, η πιο συνηθισμένη ομορφιά και η πιο σθεναρή, αν και τη γνώρισε καμπουριασμένη, ίσως και λίγο κουφή, και λίγο τυφλή, την κλωστή πάντως δεν μπορούσε να την μπελονιάσει. Αυτή ήταν η πρώτη, η αγαπημένη γιαγιά της. Και όλο την άκουγε στον ύπνο της, στο όνειρό της, να παραπονιέται σαν να παραμιλάει σ' έναν άντρα, μπορεί να ήταν και ο Γιωργάκης, ο άντρας της, αλλά μπορεί και ο μικρός γιος της ο Παναγιώτης, αυτός που θα γινόταν γιατρός, ακόμη και ο

μεγάλος, ο ξεροκέφαλος, αυτός που θα γινόταν λογιστής, ευτυχώς, πατέρα δεν είχε πια η γιαγιά μου να τη μαλώνει. Σκέφου το όμως ότι μπορεί μια γυναίκα από τον πατέρα και τον αδελφό και τον άντρα και τον γιο να περάσει και στην επικράτεια του εγγονού, συμβαίνουν αυτά, σπρωξιές και κλάματα. Κι έκλαιγε με λυγμούς στον ύπνο της η γιαγιά, μα γιάντα με μαλώνεις, εγώ που σ' έχω κορόνα στο κεφάλι μου, που σε δοξάζω. Κι έπειτα άρχιζε ο καβγάς τους, δεν είχε ακούσει ούτε και είχε καταλάβει ακριβώς τι της καταμαρτυρούσε, ντροπή σου, μόνο, ντροπή, άκουγε αγανακτισμένη τη φωνή της γιαγιάς, ξέχασες την αγάπη που μου είχες, που ήθελες να με κλέψεις απ' την πολλή σου την αγάπη, ξέχασες που ήμουν η μοσχομυριστή σου, και τώρα τι; σκέφτηκες ποτέ το ξινό σάπιο στόμα σου, αναρωτήθηκες ποτέ πώς κι εγώ σε αντέχω; Κι αμέσως έπειτα από τα πικρά λόγια της γιαγιάς καταλάβαινε η Κάκια ότι ο καβγάς είχε κινήσει ανάμεσα στον παππού και τη γιαγιά, καμία ανάμειξη δεν είχαν τα αγόρια τους, κι αυτή ήταν αγέννητη, αλλά τους άκουγε ολοκάθαρα να τρώγονται σαν εχθροί. Δεν είχε όμως καμία αγωνία, το ήξερε πολύ καλά ότι εκεί προς το ξημέρωμα, πριν από το λάλημα του καμαρωτού πετεινού τους, έπειτα από τη νύχτα με τους ρυθμικούς σαν τις χοντρές ψιχάλες της βροχής καβγάδες, και με τις νυχτερίδες που καταβρόχθιζαν αθόρυβα τα εκατο-

ντάδες έντομα και με τις κατσούλες που ορμούσαν και τις έκαναν, αν τις πρόφταιναν, μια χαφιά, έτρεχαν και τα ποντικάκια να σωθούν, θα την έσφιγγε στην αγκαλιά του ο παππούς κι αυτή, απ' τη χαρά, την ευχαρίστηση, το καρδιοχτύπι, θα ύψωνε ώς τα ουράνια τις δοξολογίες της ανακατεμένες με το ξάφνιασμα του ζωικού βασιλείου που δεν ησυχάζει ακόμη κι όταν πέφτει σε λήθαργο. Κι εν τω μεταξύ έχει για τα καλά ξημερώσει, η Κάκια η πρωτότοκη εγγονή, αν και αγέννητη, όπως σχεδιάστηκε, έχει κάπως μεγαλώσει, έχει ανακαλύψει τα μυστήρια του καθρέφτη, την ευχαρίστηση της φαγούρας, την ηδονή της τριβής, έχουν αρχίσει κιόλας να πέφτουν ένα ένα τα δόντια της, ένα ένα τα παίρνει η γιαγιά και τα χώνει σε μια τρύπα στον τοίχο, λέει και κάτι μαγικό, αδύνατον να το συγκρατήσει η Κάκια ακριβώς, μόνο το νόημά του, σαν να παρακαλεί τον ποντικό να πάρει το δόντι το χαλασμένο της εγγονής της και να της δώσει πίσω ένα δόντι γερό, αστραφτερό. Όσπου με τα χρόνια, καλοκαίρι πάλι, ήρθε και η ώρα του τελευταίου δοντιού να πέσει, του κάτω αριστερού τραπεζίτη, αλλά μπορεί και του κάτω δεξιού, στο βάθος της στοματικής κοιλότητας, κινδύνευε ακόμη και να τον καταπιεί, οπότε χώνει ένα πρωί το χέρι, πιάνει τον τραπεζίτη τον ετοιμόρροπο, του δίνει δυο γερές στροφές, τον σέρνει και τον ξεριζώνει, έφτυσε κάμποσο αίμα, κατάπιε και λίγο, σχεδόν με ευχα-

ρίστηση, τι πράμα κι αυτό, θαύμασε, να πίνει το αίμα της, όλα εντάξει όμως, έπειτα έχωσε το δόντι σε μια τρύπα και είπε κρυφά από τη γιαγιά τσάτρα πάτρα, σαν να έπαιζε θέατρο, τα οφειλόμενα στον ποντικό. Το επόμενο καλοκαίρι ο τραπεζίτης δεν υπήρχε στην τρύπα, ενώ η Κάκια ένωθε το ούλο της πρησμένο καθώς ο οριστικός κάτω αριστερός τραπεζίτης ζοριζόταν να ξεπροβάλει. Τότε κοντά άρχισε κι εκείνος ο εφιάλτης, ήσυχος, σερτός, κάτι γινόταν, ούτε δυσάρεστο, ούτε τρομακτικό, μια σκοτεινιά ήπια μόνο, σαν να περπατούσε σε καθαρά λασπόνερα, την τριγύριζαν πολύχρωμα κουνούπια, προσπαθούσε να απομακρυνθεί, αλλά πώς; Κι έπειτα γύριζε πλευρό και όλα ησύχαζαν. Εφιάλτης που θα την ακολουθούσε για χρόνια, προσπαθούσε αλλά δεν τα κατάφερε να τον θυμηθεί, να τον αφηγηθεί έστω και παραλλαγμένο στον ξύπνιο της, μόνο ότι έσερνε, λέει, τα πόδια της σε καθαρά (ποια καθαρά;) λασπόνερα και την τριγύριζαν κουνούπια με πρασινωπά, μεγάλα φτερά. Κι αυτή πήγαινε λίγο κλαμένη, λίγο απελπισμένη, αλλά και με πολλή χαρά, ώσπου έφτανε στο ορμητήριό της, το πρασινωπό παγκάκι. Ήξερε ότι εδώ της δόθηκε η χάρη να καθίσει και να ατενίσει όλο τον κόσμο σαν από παράθυρο ανοιχτό, με τις κουρτίνες τραβηγμένες, ενώ πίσω της ένωθε χλιαρό το αεράκι να τη διατρέχει. Μα είναι τόσο ωραία η ζωή;

Βρεφικό, μοσχομυριστό το στόμα της, ούτε ένα δόντι, ούτε μια ρίζα δοντιού κακοφορμισμένη, κούτσαινε κιόλας. Είχε πέσει από την πανύψηλη μουριά στην Κατηφορέ, όπως τη λέγαμε την κατηφόρα, λόγω της κατωφέρειας του βραχώδους εδάφους, δίπλα στην πανωραία φραγκοσυκιά, παπουτσοσυκιά τη λέγαμε εμείς και συνεννοούμαστε ωραιότατα, είχε ανεβεί λοιπόν η γιαγιά μου, όπως συνήθιζε, στη θεόρατη μουριά, μουρνιά τη λέγαμε εμείς, να μαζέψει φύλλα για τον μεταξοσκώληκα, απ' όπου και τα τριζάτα μεταξωτά της. Πάντα σαν πετιμέζι η γιαγιά μου, αγκαλίτσα τη νύχτα, πόσο μου άρεσε να χώνω τη μουσούδα μου στη μουσούδα της και να ονειρεύομαι, με την υγρασία του αριστερού ματιού της στο μάγουλό μου, μέρα νύχτα έτρεχε το αριστερό μάτι της, μονίμως πλημμυρισμένο, αλλά δεν ήταν από τα δάκρυα, δεν ήταν από λύπη ή παράπονο, ήταν από ερεθισμό αθεράπευτο, σαν Παναγίτσα δακρυροούσα η δική μου η γιαγιά με τα μεγάλα ματωσίνορα, από την Πέρα Μεριά του φαραγγιού, άκουγα να λένε, με τις ελιές του και τα άνυδρα, πεντανόστιμα

κηπάκια του. Ξεχνώ πώς το λέγανε το χωριό, μπορεί ακόμη και σήμερα το ίδιο όνομα να έχει, αν και απίθανο μου φαίνεται, τώρα έχουν πιο πολλή πέραση τα ανασυρμένα αρχαιοπρεπή. Είχε και μουσουλμάνους εκεί, είχε και μια μηλιά, μια τζιτζιφιιά στο κηπάκι, οι μουσουλμάνοι είχαν εν τω μεταξύ εκδιωχθεί, τι ήταν κι αυτοί, ποιος θα το πει, κρητικά ατόφια μιλούσανε, στον Αλλάχ πιστεύανε, κι έπειτα, αν τους ακούσεις ακόμη και σήμερα, διασκορπισμένοι στα παράλια της αφρικανικής αλλά και της ασιατικής Μεσογείου θα σου πουν ότι έπεσαν θύματα των εμφυλίων στο νησί, ποιο νησί τώρα, το γνωστό νησί, το μεγάλο, το μεγαλόνησο. Από την Πέρα Μεριά η γιαγιά μου, το πέρα μάγουλο, ως το πούμε κι έτσι, ένα πλατύ κατσάβραχο μάγουλο από δω, ένα άλλο μάγουλο κατσάβραχο, λίγο πιο ίσιο, πιο μαλακό από χει, σαν ένα φαράγγι ξεχειλωμένο με τις ποδιές του, δεξιά αριστερά κατάφυτο με ελιές, σωστά πλατάνια στο ύψος οι ελιές μας, και κάτω χαμηλά ο ποταμός, ούτε μικρός, ούτε μεγάλος ποταμός, με το νεράκι του τα καλοκαίρια για τα κηπευτικά, τις καρυδιές του, τη νεραντζιά του για το ξύσμα και το γλυκό του κουταλιού, τους κισσούς, τις βατομουριές, με την ορμή του τον χειμώνα για τον αλευρόμυλο, χωριά από δω, χωριά από χει, γειτονιές μικρές, μεγάλες, δυο ωρών, τριών ωρών, τεσσάρων το πολύ ωρών μεταξύ τους δρόμο, από τη μια κορφή ως την άλλη, ανηφο-

ριές, κατηφοριές, καμιά ζουρίδα, κουνάβι δηλαδή, μην πέσει μόνο στην αυλή σου πεινασμένο το κουνάβι, κάτι σαν αλεπού ένα σαρκοφάγο, είναι και οι φουρόγατοι, Θεός να σε φυλάει, ήταν και οι χελώνες που με ξαφνιάζανε με τη γερή πατημασιά τους, λαγοί και αρουραίοι και ασβοί και σκαντζόχοιροι, όλο το καλό, το αποκρουστικό, αν και ακίνδυνο το καημένο, ζωικό βασίλειο. Είχα και την ξαδελφούλα μου την Αλέκα τη σοφή, από ένα άλλο χωριό που ήξερε να ξεχωρίζει από τα μάτια τους την κουκουβάγια, τον μπούφο και τον γχιόνη, όλα τα δέντρα και όλα τα είδη των ποντικών και τα αστράκια, το έχεις ακούσει κι εκείνο καβρομαμούνες καπαμά και ποντικούς σαλάτα, μου έλεγε και με πείραζε, αλλά τώρα ο λόγος για το χωριό που γεννήθηκε και μεγάλωσε η γιαγιά από τη μεριά της μάνας μου, η γλυκιά μου η γιαγιά Αφροδίτη, που ήξερε και τραγουδούσε τον Ερωτόκριτο, ήξερε και το ηρωικό και πένθιμο του Θοδωρομανώλη και πολλά άλλα, μαγικά και ανεξήγητα σαν την Αλίκη στη χώρα των θαυμάτων που χώθηκε από την ντουλάπα στην κουφάλα του δέντρου, παραμύθια πολλά και παραδόσεις και θαύματα αγίων, η πανεπιστημιακός, όπως την πείραζα, γιαγιά μου, κι ας ήταν αναλφάβητη, πρώτη στο παραμύθι, πρώτη στο καλαμπούρι το μαγικό. Την πρόσεχε ο πατέρας της άγρυπνος, και τις αδελφές της πρόσεχε, σαν αφέντης και σαν κύρης, μακριά από τα γράμ-

ματα τις ήθελε τις κόρες του, για πράξεις αριθμητικές μόνο τους δυο γιους του προόριζε, αυτές, στα σχέδια του αργαλειού τους μόνο και στα κηπευτικά, τίποτ' άλλο μη μάθουνε, να μην ξελογιαστούνε. Ολημερίς στον αργαλειό, η μια να υφαίνει τα προικιά της άλλης. Τις άφηνε και στις δυο πεζούλες παρακεί από το σπίτι, να ποτίζουν και να ξεχορταριάζουν, υπό την επίβλεψή του πάντα, να παίρνουν λίγο τον αέρα τους, ούτε στην εκκλησία τις άφηνε τις τέσσερις αδελφές να πάνε μοναχές τους, η Αφροδίτη, η δική μου γιαγιά, η Αντωνία η αμπλά, αμπλά θα πει η πιο μεγάλη αδελφή στα τουρκικά, η Θάλεια, η πιο μικρή, η Ουρανία τρίτη στη σειρά, δίπλα στη γιαγιά μου, με εννιά μήνες μόνο διαφορά, γεννούσαν τότε οι γυναίκες σαν κουνέλες, πολλές δυσκολευόντανε και πεθαίνανε στη γέννα, αλλά και πολλές γεννούσανε με μεγάλη ευκολία, κι άλλα από τα παιδιά ζούσανε, άλλα πεθαίνανε βρέφη, άλλα νήπια. Κι εδώ, εκτός από τις τρεις αδελφές της γιαγιάς μου, υπήρξαν και τα δύο αδέρφια των μαθηματικών πράξεων, αστέρια στις πράξεις ο Γιάννης και ο Ευτύχης, άξια αρσενικά και τα δύο, του λιανικού εμπορίου, λίγο να κλέψουνε και στο ζύγι, πολύ λίγο, δεν θα το έλεγες και κλεψιά, λίγο μόνο από δω, λίγο από κει, την οκά τα ξερά φασόλια την κονομούσανε, ίσα ίσα το αγιασμένο κέρδος, πέρα απ' το αθώο πονηρό, τη μια ή δυο δεκάρες πάνω στην τιμή. Του Θεού του ευλογημένου ευ-

λογίες, πώς αλλιώς θα ζήσει ο άνθρωπος, χωρίς τη μικρή απατεωνιά που του γλυκαίνει την ψυχή, χωρίς να βλάφτει και κανέναν ανεπανόρθωτα, άκουγα να τα λένε οι μεγάλοι όλα αυτά και να τα σιγουρεύουνε, τα 'χα κι εγώ αποδεχτεί σαν φυσικά σουσούμια. Κι ήρθε ο καιρός, άλλο φυσικό κι αυτό, να παντρευτεί η γιαγιά μου και οι αδελφές της, πρώτη στη σειρά η αμπλά, που παντρεύτηκε έναν καλοστεκούμενο αγρότη, η θεία η Αντωνία, πολύ ωραία τη θυμάμαι, γερασμένη πια, αλλά ωραία, σαν αρχόντισσα, ήταν και ευκατάστατος ο θείος Σταύρος, είχανε και τέσσερις κόρες και τρεις γιους, αγνά μόνο θυμάμαι τα παιδιά τους, ούτε ονόματα, ούτε χαρακτηριστικά, ευτυχούσε πολύ αυτή η οικογένεια, με όλα τα καλά, όταν πηγαίναμε επίσκεψη, τους ζήλευα. Δεν το έδειχνα όμως, τόσο λίγη εξυπνάδα την είχα από μικρή, ποτέ να μην αφήνεις να σε κυριεύει ο φθόνος σου, εφόσον το μόνο που καταφέρνεις είναι να χαλάς, να μισερώνεις, να χτικιάζεις το μέσα σου. Όλο γέλια, κυνηγητά, πλούσια και τα ελέη του Θεού σ' αυτό το μεγάλο σπίτι στο ωραίο χωριό, όλο γέλια και κυνηγητά κι εγώ, μα τι καλό, τι άκακο που είναι το κοριτσάκι σας μ' επαινούσαν οι γυναίκες του σπιτιού. Αλλά κι εμείς από τη μεριά της γιαγιάς μου, που μέναμε τα καλοκαίρια στα χαμηλά του χαμηλού βουνού, καλά θα λέγαμε πως ζούσαμε τα καλοκαίρια, εάν δεν ήταν τόσες οι κακοτυχίες μας, με βουλισμένο τον οντά

κι ας ήταν ένας ωραιότατος οντάς, από τα χρόνια της τουρκοκρατίας από εκλεκτούς μαστόρους, όσο για τα ευλογημένα χρώματα και τις δροσιές του χωριού μας, όρεξη μόνο να είχες να θαυμάζεις, με τις ροδιές του, την υπερήφανη παπουτσοσυκιά του, σαν το τέρας, σαν το άγρυπνο θεριό τις νύχτες να μας προστατεύει, και τη μέρα με τους καρπούς και με τα λουλουδάκια της να μας χαμογελάει, είχαμε τις τζίτζιφιές μας, και χλωρά και ξερά τα τζίτζιφα τα έτρωγα με μεγάλη ευχαρίστηση, το πιο συνηθισμένο φρούτο μας, μαζί με το τζάνερο. Αμφιθεατρικό άκουγα να λένε το χωριό μας, κι έτσι το αντιλαμβανόμουν, καμία σχέση το χωριό της γιαγιάς μου με το χωριό της θείας Αντωνίας, το ένα πλούσιο και ψηλό, το άλλο πνιγμένο στην ελιά, όπου κι αν έστρεφες το βλέμμα σου η ελιά σ' εμπόδιζε να δεις πιο πέρα. Εμείς όμως τις αγαπούσαμε τις ελιές, το βιος μας, με τα κλωνάρια τους τα πανύψηλα. Κοινοχωριανές είπαμε οι αδελφές, αλλά λίγο κράτησε η χαρά τους, δυο αδελφές ξενιτεμένες ήταν, όχι και στη Νέα Ζηλανδία, αλλά σαν να ήταν ξενιτεμένες, δυο χρόνια μετά τη θεία Αντωνία παντρεύτηκε η Αφροδίτη, η δική μου γιαγιά, στο από κάτω χωριό, καλό χωριό, αλλά όχι τόσο, όσο το χωριό της κορφής, τα είπα αυτά και τα ξαναείπα, εσένα εγγόνα μου η ζήλια θα σε φάει, επέμενε και η γιαγιά μου, κάθε που μου ξέφευγε κι εκδήλωνα τη ζήλια μου, μα τι κακό κι αυτό

μ' εσένα, να μην μπορείς να χαρείς με τα καλά του άλλου, όλα δικά σου τα θέλεις. Τις άλλες, πώς τις είπαμε; Θάλεια και Ουρανία, ούτε που τις θυμάμαι, αν και θα πρέπει να τις είχα δει δυο τρεις φορές, χοντροκομμένες μού φαίνονταν, με πολύ μικρά κούτελα, το ενδεικτικό της βλακείας, άκουγα να λένε, τις προτιμούσαν έτσι όμως οι άντρες, μικρά κούτελα, γερά καπούλια, να αντέχουν τα νεφρά τους και στο λίχνισμα και στο αλώνισμα, και τι να πω, και οι δυο ας πούμε πως καλοπαντρεύτηκαν, σε πιο μακρινά χωριά της επαρχίας, με το γαϊδούρι μόνο ή με το μουλάρι πήγαινες, σαν ξενιτεμένες ήταν, μια ή δυο φορές τον χρόνο έβλεπε η μια την άλλη στις μεγάλες εορτές, αλλά και η γιαγιά μου με τη θεία Αντωνία κι ας ήταν κοντοχωριανές δεν βλέπονταν συχνά, κι όταν λόγω ηλικίας, όπως συμβαίνει με τους ανθρώπους να βαραίνουν, να χάνουν κάπως την ακοή και το βιάδιμά τους, όταν και τα πόδια τους αδυνατίζουν, καλαμάκια γίνονται, άφαντοι οι τετρακέφαλοι μύες που λέμε, αχαμνά, νερουλιαστά και τα χεράκια τους, τι να σου κάνουν και τα καημένα τα παιδόγγονα, οι γιοι και οι νύφες, ξένες γυναίκες πάντα οι νύφες, τους φτάνανε τα βάσανά τους, τις αγαπάμε, τις τιμάμε τις γερόντισσές μας, θα τις ακούσεις να λένε, αλλά και τι να κάνουμε, έχουμε άλλα πιο επείγοντα, πιο σοβαρά, πιο καθημερινά ή και πιο ευχάριστα, πιο ωφέλιμα, να ασχοληθούμε. Τις σεβαστές

αδελφάδες, θειάδες, μανάδες, και να το θέλανε, αδύνατον να τις φρόντιζαν. Δεν βλέπονταν πια καθόλου οι αδελφές, η Αντωνία και η Αφροδίτη, η Αφροδίτη η καστανή γλυκιά και η Αντωνία η γαλιανομάτα χαμογελαστή, κι ας λάτρευε η μια την άλλη, καθόλου ή σχεδόν καθόλου δεν βλέπονταν πια, εφόσον ούτε να ανηφορίσουν μπορούσαν, ούτε να κατηφορίσουν, ούτε και ζώο να καβαλικέφουν. Συν ότι με τα χρόνια μαζί με τα χίλια δυο αποξεχασμένα που έρχονταν στην επιφάνεια απρόσκλητα, είχε κατακαθίσει κι εκείνο το παράπονο που δύσκολα το κάνεις ζάφτι. Θυμόταν η γιαγιά μου η καλόψυχη, η καλότροπη, κι όμως πάντα θυμόταν με μνησικακία εκείνο το κιλίμι, το πιο δύσκολο σχέδιο, φερμένο απέξω, με τ' αστέρια και τον ήλιο, με τόσα χρώματα, τόσες εναλλαγές, που η ίδια είχε υφάνει και στραβωνόταν στο φως του λύχνου, ότι το δώσανε στην Αντωνία. Και ότι η Αντωνία ούτε ένα ευχαριστώ, αδελφή. Δίδαγμα: καλοί οι συγγενείς και χρήσιμοι και αγαπημένοι, όσο δεν τους έχεις καμία απολύτως ανάγκη, όσο δεν περιμένεις τίποτα απ' αυτούς, ούτε ένα ευχαριστώ. Να τους βλέπεις μια φορά στο τόσο ή να μην τους βλέπεις, να ξέρεις πως υπάρχουν, να χαιρεσαι με τα έχει τους, να τους καμαρώνεις, να τους στέλνεις και κάνα πεσκέσι, πάντα υπεράνω, αλλά να μην περιμένεις τίποτα απ' αυτούς. Και τότε πρωτάκουσα την πολυσύλλαβη, μελαλίδικη λέξη: συμπαραμομαρ-

τούντα κι έκανα τόσο αγώνα, τόση προσπάθεια να την προφέρω κι άλλον τόσο αγώνα να καταλάβω το νόημα της. Όσπου τα κατάφερα. Σαν να λέμε η ζωή με όλα τα συμπαρομαρτούντα της, γιατί, όπως και να το κάνουμε, έχει και τα περιττά της η γλώσσα, τους φραμπαλάδες της, τα δαντελωτά της τα άχρηστα.

Και βλέπει ξαφνικά μπροστά της η Κάκια, χωρίς να έχει μετακινηθεί απ' το παγκάκι της, την άλλη της γιαγιά από τη μεριά του πατέρα της, ας μην είχε καμιάν ιδέα γι' αυτήν, την είδε αγνά που σχηματίστηκε, πώς να την ορίσει; Ψηλή, κανονική, κοντούλα; Από μεγάλο σόι, λέει, που έγινε με τα χρόνια ακόμη πιο μεγάλο σε ισχύ, κακούργικο και μεγαλοπρεπές. Τούτο το σόι η Κάκια μπορεί και να το φοβάται, αυτό που σκέφτεται όμως τώρα είναι ότι της είναι βαθιά άγνωστη και αόριστη η μάνα του πατέρα της, ούτε μια φωτογραφία της δεν έχει, ούτε μια περιγραφή που να μοιάζει η μια με την άλλη. Άλλοι την έλεγαν ξανθιά και βεργολυγερή, άλλοι μετρίου ύψους, γλυκιά, καλότροπη και πάντα στα μαύρα, άλλοι αυταρχική και μνησίκακη. Η Κάκια, για να καταλήξει, σκεφτόταν ότι κάτι είναι κι αυτό, όταν δεν έχεις δει ποτέ δικό σου άνθρωπο, τον χρωματίζεις, τον λεπτολογείς και τον υφαίνεις όπως θέλεις. Όποια κι αν ήταν αυτή η άγνωστη γιαγιά της η Σφακιανή, θα πρέπει να τη νοιαζόταν, να την αγαπούσε. Τακτικά, Χριστούγεννα και Πάσχα, της

έστελνε ρουχαλάκια, μ' ένα φυλλαράκι ξερό βασιλικό πάντα η ευχή της. Και σκουλαρικάκια με κόκκινες πετρίτσες, τα πολύτιμα τα ρουμπίνια της, της είχε στείλει μια φορά, ζευγαράκι με δαχτυλιδάκι και βραχιολάκι. Σαν να μου φαίνεται ότι σε βαρυφόρτωσε η Σφακιανή γιαγιά σου, την είχε κοροϊδέψει η πιο καλή της, γιά φαντάσου, φίλη, από εκείνες τις αφοσιωμένες, τις μοχθηρές, τις κακόβουλες, Θεός φυλάξοι, φιλενάδες. Και πού το ξέρεις ότι είναι αληθινά, την είχε κοροϊδέψει, στραβώνοντας τα χείλια, μπορεί να είναι και σκέτο γυαλί. Και σκέτο γυαλί να είναι τι πειράζει; Δικά μου είναι, όχι δικά σου, της γιαγιάς μου της Σφακιανής είναι, έχεις εσύ γιαγιά Σφακιανή; την αποστόμασε. Δεν καλοθυμάται, αλλά είχαν δαρθεί και ελαφρά εκείνο το απόγευμα, μέρες έκαναν να ξαναμιλήσουν. Σε όλα της εντάξει η καημένη η γιαγιά της, και να βρεθεί τώρα μια κακότροπη να την υποτιμήσει, να μη λογαριάσει σωστά το δώρο που έκανε στην εγγονή της. Ανεπίτρεπτο. Πουλούσε τα αρνάκια της και αγόραζε στην Κάκια στιβανάκια ή σανδαλάκια, ανάλογα με την εποχή, η Σφακιανή γιαγιά της, η απόμακρη, η βουνίσια, η αρχόντισσα. Και δεν τα έβγαζε απ' τα πόδια της η Κάκια τα στιβανάκια, είχαν γεμίσει φούσκες και κάλους οι πατούσες της, αλλά αυτή ανυποχώρητη, τόσο της άρεσε να τα φοράει. Έτρεχε και ο ιδρος ποτάμι με το μελί μάλλινο φουστανάκι που την είχε ξετρε-

λάνει, είχαν να το λένε και να την κοροϊδεύουν, και με το δίκιο τους, γιατί αυτή, όπως και να το κάνουμε, δεν το καλοθυμόταν, το είχαν πάντως να το λένε και να γελάνε κι έγινε, ήθελε δεν ήθελε, η επίκτητη μνήμη της αυτό, ότι αρνιόταν να βγάλει από πάνω της τα δώρα της Σφακιανής γιαγιάς. Μέχρι που λιώνανε καμιά φορά. Ήταν όμως επιδέξια πολύ στα καρικώματα και στα μπαλώματα με τις αόρατες βελονιές η μάνα της και τα φρόντιζε τα καλά της ρουχαλάκια, τη λυπόταν κιόλας έτσι που την έβλεπε να μαραζώνει που παλιώνουν. Θα πρέπει και η μαμά της να την αγαπούσε πολύ τη Σφακιανή πεθερά της, όλο και κάτι της έστελνε κι αυτής, και μια πανέμορφη μπατανιά μια φορά, λουλουδιστή, του Θωμά της του μικρού, του χαϊδεμένου, δεν ήθελε λέει να τον έχει γιδοβοσκό στα μακρινά μιστάτα, να τον έχει στο σπίτι να υφαίνει τον ήθελε, και λίγο λίγο μπορεί και να τα κατάφερνε να γινόταν υφαντής. Ήταν και καλλίφωνος. Και πρώτος στον πεντοζάλη, εκτός κι αν υπερβάλλει, πολύ τον είχε αποθεώσει τον πατέρα της η Κάκια, άθελά της. Θεό τον είχε. Τι στο μπόι, τι στον χορό, τι στη μαντινάδα, πρώτον σε όλα τον ήθελε. Οι αναποδιές του όμως πολλές και οι ατυχίες. Μπορεί και ατζαμής να ήταν, μπορεί και βλάκας και χαζός, μα τι λέει, για τον πατέρα της τα λέει αυτά, τον πανύψηλο, με τα ωραία αλφαδιαστά δόντια, άσχετο που ήταν ολοκίτρινα, ο λόγος που δεν θα

τα 'πλυνε ποτέ του, μόνο με λίγο αλάτι τον έβλεπε να τα τρίβει κάπου κάπου, κι έφτυνε μετά το ματωμένο αλατόνερο, τι να πει κι αυτή, τι να πρωτοθυμηθεί, ο λόγος τώρα για τη Σφακιανή γιαγιά, τη μάνα του, από ένα βουνίσιο χωριό αγνάντια στο Λιβυκό. Πόσο θα ήθελε να έχει μυρίσει και της Σφακιανής γιαγιάς το στόμα, βασιλικό μπορεί για μαντζουράνα ή θυμάρι η Σφακιανή γιαγιούλα της να μύριζε, δεν ξέρει. Από τη μεριά του πατέρα της, το λέει και το ξαναλέει, τίποτα το κανονικό, το βέβαιο, το σίγουρο δεν έχει, ούτε μια φωτογραφία, μόνο τη λουλουδιστή μπατανιά θυμάται, που ένας Θεός ξέρει τι απέγινε, κάτι άλλο όμως, ούτε ένα φημισμένο σφακιανό κέντημα δεν είχανε, απ' αυτές τις πετσέτες τις λεπτές με τα απαλά χρώματα και τις περιτέχνες δεσιές ή απ' αυτά που φτιάχνανε άνθη και ανθοδέσμες με το κουκούλι του μεταξοσκώληκα και το κάνανε μετά κορνίζα, δεν της αρέσανε της Κάκιας αυτά, χωριάτικα τα έλεγε, δεν συμφωνούσε όμως η ταπεινή γιαγιούλα της η Αφροδίτη, το έλεγε η καημένη και το εννοούσε ότι από απόψεως κύρους και αρχοντιάς ήταν πολύ ανώτερες οι Σφακιανές στα εργόχειρα. Απ' τη μεριά της μάνας της, είπαμε, η γιαγιά της πίστευε ότι υστερούσε, πολύ μετριόφρων ή και ταπεινόφρων, πώς το λένε, για τίποτα δεν κόμπαζε αλλά και για τίποτα δεν κλαιγόταν, ήσυχη και ταπεινή αλλά και χωρίς να σου χαρίζεται όταν έπρεπε. Εκ των υστέρων, όπως το

σκέφτεται η Κάκια, μπορεί και η Σελινιώτισσα να ήταν πιο νοικοκυρά αν κρίνει από τα υφαντά της, να μη σου βγει μόνο το όνομα, καλά το λένε, ο Θεός να σε φυλάει από το κακό το όνομα, όλοι το λέγανε αυτό και επιμένανε, άλλα τα Όρη τα Λευκά, λέγανε, κι άλλο το Αποπηγάδι. Πολλά λένε οι Σφακιανοί και κομπάζουν, πρώτοι σε όλα. Ακόμη και τα θηλυκά τους τα υπολογίζουν αλλιώς και τα καλοπαντρεύουν, τα προικίζουν, τα πλουμίζουν. Έτσι λένε, αλλά της Κάκιας μόνο λόγια τής φαίνονται αυτά. Γιατί έχει παραδείγματα πολλών ξαδελφάδων της που κακοπήγαν, στον Άδη πήγαν και αυτή ήταν η παντρεία τους. Κι όπως ήταν με την πολυλογία της, από το ένα στο άλλο, έχοντας κιόλας θυμηθεί κάτι ωραία δαντελωτά καλτσάκια, που δεν τα χάρηκε γιατί γρήγορα λιώσανε, αυτά, βρε κουτορνίθι, είναι για σχολινά δεν είναι για την τρεχάλα, αλλά πού μυαλό η Κάκια. Όπου μεταφέρεται ξαφνικά με την ίδια γιαγιά σ' έναν βράχο. Την έβλεπε τώρα ολοκάθαρα, ανακούρκουδα στην άκρη του βράχου με το βλέμμα στραμμένο στο γυαλιστερό Λιβυκό, το λαμπυριστό βαθύ μπλε πέλαγος, μ' εκείνη τη νεράιδα στον βυθό που δεν ησυχάζει και όλο κλαίει, μη γιαγιούλα μου, μην τη λυπάσαι, νεράιδα είναι αυτή και δεν φοβάται, θαλάσσια θεότητα. Καμία σημασία δεν της έδωσε, το βλέμμα της πάντα στο Λιβυκό από τη μακρινή-κοντινή-παντοτινή Λιβύη, μικρή μπερδευόταν και με την ορ-

θογραφία του πελάγους. Ήρεμα, τρυφερά την άκουγε τώρα να κλαίει ψιθυριστά τη γιαγιά της, κι είδε το βλέμμα της προς στιγμήν να προσηλώνεται στο χαλκόμαυρο φουστάνι της, να κατεβάζει το χασεδένιο χιονάτο βρακί της και να αποδεύει με λαχτάρα, κι ας ήταν τόσο απελπισμένη. Τόση φινέτσα το φουστάνι, τόση πάστρα το βρακί. Αυτή λοιπόν ήταν η Σφακιανή της. Κι όπως την άκουγε να ενεργείται, απορούσε που δεν ένιωθε καμιά δυσφορία, καμιά σιχασιά, τόσο πολύ λοιπόν τη νοιάζεται την άγνωστη, και της ήρθε ξαφνικά ένα όνομα Άννα, αλλά πώς Άννα; απόρησε. Τόσες εγγονές είχε και ούτε μια ύφη της δεν καταδέχτηκε να την τιμήσει με το όνομά της; Καλά αυτήν τη βάφτισαν Αικατερίνη λόγω της μάνας του νονού της, με τις άλλες τι είχε συμβεί; Κι ένιωσε ξαφνικά η Κάκια τη γιαγιά της τη Σφακιανή, πόσο αυταρχική ήταν δεν λέγεται, έτσι την είχαν εκτιμήσει, είχε όμως και την ακριβή δικαιοσύνη μέσα της, ήξερε να μετρά και να υπολογίζει τα παιδιά της, κι έτσι όπως ένιωσε ξαφνικά τη Σφακιανή να πεθυμά και να λαχταράει το πιο μικρό της, το στερνοπούλι της, τον πατέρα της, βούρκωσε. Θωμά μου, Θωμά μου, την άκουγε που αναζητούσε τα απογεύματα το αγοράκι της το φευγάτο που το είχε συντροφιά, τρέχα εδώ, Θωμαδάκι μου, τρέχα εκεί σκλαβάκι μου. Μεγάλη, βαθιά και μουγγή η ιστορία της γιαγιάς από τη μεριά του πατέρα της. Ήταν το μικρό

της, το κλωσοπούλι της ο Θωμάς, όταν τα δυο αδέρφια του ανδρός της κίνησαν πόλεμο με τους δυο γιους του πατέρα της. Τι ήθελαν; Δι' ασήμαντον αφορμή θα σου πουν πάντα, αν ρωτήσεις, ή θα σου πουν, δεν βαριέσαι συμβαίνουν αυτά, η κακιά η ώρα, περασμένα, ξεχασμένα, αλλά το αίμα αίμα, το φονικό φονικό κι έτσι θρεφόμαστε εμείς εδώ στα ψηλά, μπορεί να φταίει και το λίγο οξυγόνο που μας αγριεύει. Αλλά ούτε περασμένα, ούτε ξεχασμένα είναι, φαρμακωμένα μόνο και μουγγά. Έκλαιγε η γιαγιά της που έχασε τα αδέρφια της στα σκοτεινά από τα οπλισμένα φονικά χέρια των σεβαστών αδελφών του ανδρός της, και τώρα; Να πάρει τα παιδιά της και να φύγει στου κύρη της, της μηνάει ο κύρης της να αφήσει τον άντρα της και να πάρει τσούπρες και κοπέλια να πάει στο πατρικό της, προτίμησε όμως να κατεβεί ως το γειτονικό παραθαλάσσιο χωριό της αδελφής της, να 'χει το περιθώριο να μιλήσει και με τον άντρα της, τι λες εσύ, να τον ρωτήσει, εσύ που είσαι το σεβαστό το στεφάνι μου, ο καλότροπος, ο αγαπητός μου ο γιδοβοσικός, ο τυροκόμος μου, η ζεστή μου αγχάλη; Γυναίκα, τιμημένη μου, της είπε, κουβέντα δεν σηκώνω με το καλό για με το κακό, ακόμη και σηκωτή θα σε πάρω και θα σε ανεβάσω στο κονάκι μας, εγώ σε αγαπώ, εγώ σε θέλω, είσαι η μάνα των παιδιών μας. Κι ως δυσκολευτούμε, θα τα καταφέρουμε να ζήσουμε. Έκαμε προς στιγμήν να

τον παρακούσει, είδε την αντάρα στα μάτια του, έσκυψε το κεφάλι και τον ακολούθησε, σύμφωνη και η αδελφή της, σύμφωνος κι ο μυαλωμένος καραβοκύρης ο γαμπρός της. Ήταν κι η ίδια γνωστική, τον υπάκουσε χωρίς πολλά γινάτια. Τα καταφέρανε και ζήσανε κι έσκασε λίγο το χέιλι τους, παιδιά κι εγγόνια τούς τριγυρίζανε, οι μέρες τους όμως πάντα με τη στέρηση και τον καημό, τον τρόμο. Τα γονικά της γιαγιάς Άννας, αλλά μπορεί και Ειρήνη να τη λέγανε, το όνομά της πάντα το μπερδεύει, είχαν ξενιτευτεί σ' ένα άλλο χωριό πιο κει, σε άλλη επαρχία, όπου είχαν πολλά χωράφια και χειμαδιά και αρχοντικό κονάκι. Από κοντά με τα πλούτη όμως και ο πόνος, όχι που θα τους χάριζε, μακρύ κι εδώ και το μοιρολόι. Η μάνα, λένε, της γιαγιάς της έγινε ονομαστή στη γύρω περιοχή για το λυπητερό, το σπαραξικάρδιο, μοιρολόι της στο μνήμα των γιων της. Κι άντεξε αυτή η απαρηγόρητη να μην ξαναμιλήσει στη θυγατέρα της. Εφόσον προτίμησε τον αδελφό των κακούργων, έλεγε μανισμένη, η ίδια αποφάσισε και για την τύχη της. Ίσαμε εκεί η κακοςύνη, το φαρμάκι. Να την καταριέται, ποια; η μάνα της. Καλά ο πατέρας, λένε, πάντα είναι πιο σκληρός, αλλά η μάνα της να της φερθεί τόσο άπονα; Απόκληρη στο εξής η γιαγιούλα της, έγιναν πλούσιες οι αδελφές της, έγιναν και ξενοδόχες με ακίνητα, το μερτικό της γιαγιούλας της έπιασε τόπο σε άλλα χέρια, μόνη η για-

γιούλα της με τις δυο θυγατέρες της, τη Σωτηρία και τη Στυλιανή, και με τα άλλα έξι αρσενικά, μπορεί και να κάνει λάθος στο μέτρημα η Κάκια, συν το μικρό το στερνοπαίδι, το στερνοπούλι ο πατέρας της, ο πιο περπατημένος, ο πιο εξορισμένος στα κατσάβραχα, από φαράγγι σε φαράγγι, από σπηλιά σε σπηλιά με τις νεράιδες να τον χαστουκίζουν, να τον τρομάζουν κι ύστερα να τον καλοπιάνουν, να τον αποπλανούν, να του πετούν τα ρούχα αντίπερα, όρμα σαν τον αέρα τώρα να τα πιάσεις τα κουρέλια σου, τον προγκούσανε οι κακές νεράιδες, αχ ο πατέρας της, ο πιο άτυχος. Έζησε όμως ο καημένος ως τα πενήντα του να πούμε; Αδύνατο να μετρήσουμε με ακρίβεια εφόσον έρχεται κι αυτός από τα χρόνια εκείνα που χάνονταν οι γεννήσεις στα χαρτιά και σβήνανε. Όσπου να γίνουν όμως όλα αυτά, κι ας είχανε τα φονικά να τους φαρμακώνουν, η γιαγιά της έζησε αγαπημένη με τον άντρα της, ποτέ του, λέει, δεν της αντιμίλησε, ακόμη και οι εχθροί του, ακόμη και τα πεθερικά του τα τρισκατάρατα, που πρώτα αυτά θα έπρεπε να αναγνωρίσουν το άδικο, τι έφταιγε η κόρη τους και ο άντρας της αν τα δικά τους τα κακομαθημένα τα αντράκια πιάσανε το δίκαννο ενάντια στα κακομαθημένα αδέρφια του γαμπρού τους, διότι ναι, αυτό είναι, με μια πέτρα μόνο δεν αλέθεται το σάρι, δυο πρέπει να τριφτούνε για να γίνει τ' αλεύρι, κι ας του αναγνωρίζανε την καλοσύνη και την τιμιότητά του

δεν του ξαναμιλήσανε, τίποτα δεν του δώσανε από εκείνη την προίκα που περίμενε με υπερηφάνεια, ποτέ του αυτός δεν υπήρξε ζήτουλας σαν τους άλλους, εγώ την ανεκτίμητη θυγατέρα σας παντρεύτηκα, αυτή είναι η προίκα μου η αληθινή, για την άλλη προίκα, εσείς, σαν έρθει η ώρα, θα αποφασίσετε. Φτου σου και ξανά φτου σου, μπουνταλά, έλεγε έπειτα από χρόνια στα μουγγά, σαν είδε και απόειδε. Πληγωμένος, μόνος και αδικημένος ο παππούς της, ούτε κι αυτόν τον γνώρισε, αλλά ο λόγος τώρα είναι για τη γιαγιά της τη μεταξένια, Άννα τη λέγανε; Μπορεί και Ειρήνη. Αδικημένος και ο Νικόστρατος, ο μυθικός παππούς της. Αμίλητος, αγέλαστος, οπλαρχηγός. Μόνο η συμβία του η πικραμένη ήξερε τι σημαίνει το χαμόγελό του, το σάλιο του το καθαρτικό, το χάδι του, το σφίξιμό του. Κι έμενε η Κάκια αμήχανη στο παγκάκι, ανήμπορη να καταλάβει προς τα πού φυσάει ο άνεμος, από πού έρχεται το κλάμα και το βουητό, το σύρσιμο της κλατσάρας των ξωτικών που την τριγύριζαν κι αυτή τ' απόδιωχνε βραχνά, σαν την άλλη τη γιαγιά της τη μελένια με τις γητειές, αμέτε στα όρη στα βουνά παρέα με τις όχεντρες.